

**СТАНОВЛЕННЯ КАФЕДРИ СОЦІАЛЬНОЇ МЕДИЦИНИ
ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я БУКОВИНСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

**Мар'яна ГРИЦЮК, Марія МАНДРИК-МЕЛЬНИЧУК,
Василь ЧЕБАН, Володимир ТАРАЛЛО, Ігор НАВЧУК**

Вищий державний навчальний заклад України

“Буковинський державний медичний університет”

Чернівці (Україна) ; ozo@bsmu.edu.ua

**HISTORY OF THE DEPARTMENT OF SOCIAL MEDICINE
AND PUBLIC HEALTH OF THE BUCOVINIAN STATE MEDICAL
UNIVERSITY**

**Mariana GRYSYUK, Mariia MANDRYK-MELNYCHUK,
Vasyl CHEBAN, Volodymyr TARALLO, Igor NAVCHUK**

Higher State Educational Establishment of Ukraine

“Bukovinian State Medical University”, Chernivtsi (Ukraine)

Грицюк Мар'яна, Мандрык-Мельничук Марія, Чебан Василь, Таралло Володимир, Навчук Ігорь. Становлення кафедри соціальної медицини та організації здравоохоронення Буковинського державного медичного університету. Цель исследования. В статье рассмотрены основные этапы развития и особенности деятельности кафедры в контексте общих тенденций становления социальной медицины в Украине. **Методы исследования:** хронологический, синхронный, исторический и метод системного анализа. **Научная новизна.** Впервые комплексно отражены формирование кадрового потенциала, научные направления, учебно-методические наработки кафедры на протяжении 1945-2019 гг. Проанализирован процесс формирования профессорско-преподавательского потенциала кафедры, его учебно-методическая и научная деятельность, вклад в разработку проблем социальной медицины и организации здравоохранения. **Выводы.** Доказано, что деятельность кафедры была направлена на повышение квалификации врачей и менеджеров системы здравоохранения, консультирование по медико-социальным вопросам.

Ключевые слова: *медичинський інститут, заведуючий, соціальна медицина, соціальна гігієна, менеджмент, система здравоохоронення.*

Постановка проблеми. Потреба у збереженні найголовнішого скарбу, яким наділене людство – здоров'я призводила до нових викликів у розвитку медицини. Ще з давніх часів, коли формувалася емпіричний досвід діагностики та лікування різних захворювань, найбільше точилося дискусій стосовно шляхів профілактики хвороб. Йшлося про формування цілих релігійно-філософських систем, стрижнем яких була людина, її психічне та фізичне здоров'я, душевна гармонія і рівновага, досягнення стану просвітленості. Перші медичні трактати Стародавнього Сходу містять інформацію про досягнення якості життя, способи продовження його тривалості, підвищення рівня працездатності до глибокої старості. Саме з цією метою виникали перші музейони, які поєднували в собі інтелектуальний простір, зали для занять спортом, ботанічні сади, бібліотеки, таким чином сприяючи всебічному розвитку особистості. Період Середньовіччя і Просвітництва лише підтвердили важливість напрацювання методів і способів збереження здоров'я людини, давши поштовх до зародження експериментальних пошуків та виникнення окремих медико-біологічних напрямків.

Таким чином, вже на зламі XIX та XX століть склалися всі сприятливі передумови для виділення соціальної медицини та організації охорони здоров'я в окрему галузь медицини. Зростання кількості хвороб, епідемій, зародження нових вірусів, необхідність діагностики, опису, боротьба зі зростанням рівня смертності ставили

на порядок денний проблему розвитку соціальної медицини. Тому у перші десятиліття XX століття почали зароджуватися кафедри, товариства та медичні видання, присвячені соціальній гігієні. Ще у 1905 р. у Німеччині виникло перше наукове товариство в Європі, що об'єднало фахівців, які цікавилися проблемами соціальної гігієни. У 1920 р. у Берлінському університеті створено першу кафедру соціальної гігієни, згодом виникають перші курси з громадського здоров'я. Заснування кафедр соціальної гігієни (соціальної медицини) свідчило про перехід від емпіричного до наукового рівня розуміння проблем соціальної гігієни¹.

Ідея про необхідність вивчення проблем соціальної гігієни в українських вищих навчальних закладах з'явилася на початку 1920-х років. Наприкінці XIX ст. на медичному факультеті Київського університету започатковано викладання курсу основ громадської медицини. У 1921 р. на сторінках наукового видання «Врачебное дело» з'явилася стаття Е. Кагана, яка стосувалася запровадження викладання соціальної гігієни у вищій школі, оскільки окреслилося ціле коло питань, що входило до сфери вивчення соціальної гігієни, науки з цілковито визначеною методологією². Автором рекомендувалося значно розширити викладання гігієни, розподіливши її на три частини – загальну, соціальну та професійну. У 1923 році Народний Комісаріат охорони здоров'я і відділ медичної освіти Наркомату освіти України прийшли до спільного рішення про створення самостійних ка-

¹ Horosh I.D. Pervyye godyi razvitiya sovetskogo zdavoohraneniya v Ukraine (1918–1920) [The first years of the development of Soviet health care in Ukraine (1918 - 1920)], Kyjiv, Gosmedizdat USSR, 1963, P. 208 [in Ukrainian].

² Kagan E.M. O prepodavanii sotsialnoy gigeniyi i gigeniyi truda [About the teaching of social and occupational health]. *Vrachebnoe delo* [the healthcare work], 1921, P. 22–24, 319, 320, 322 [in Ukrainian].

федр соціальної гігієни. Того ж року у Харківському університеті та Одеському медичному інституті одночасно засновані перші в Україні кафедри соціальної гігієни. До початку Другої світової війни в Україні виникає мережа установ, які невдовзі перетворюються у провідні центри соціально-медичних досліджень³. У 1941 р. кафедри соціальної гігієни перейменовано у кафедри організації охорони здоров'я, а викладання соціальної гігієни опинилося під забороною на довгі двадцять п'ять років. Лише у 1966 р. предмет знову посів належне місце серед медичних дисциплін, а кафедрам повернули попередню назву. У 1990-х роках замість "соціальної гігієни" почала використовуватися назва "соціальна медицина".

Кафедра соціальної медицини та організації охорони здоров'я Буковинського державного медичного університету пройшла тривалий період свого становлення, оновлення кадрового потенціалу, напрямків діяльності. За понад сім десятиліть діяльності кафедра зробила вагомий внесок у скарбницю української медичної науки, тому особливої актуальності набуває проблема комплексного висвітлення історії її діяльності упродовж усього періоду існування і до сьогодні.

Мета статті полягає в окресленні основних етапів становлення кафедри соціальної медицини та організації охорони здоров'я Буковинського державного медичного університету, формування її кадрового потенціалу та наукового доробку.

Методи дослідження. Використано хронологічний, синхронний, історичний, бібліографічний методи та метод системного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Кафедра соціальної медицини та організації охорони здоров'я (до 1994 р. кафедра соціальної гігієни та організації охорони здоров'я) заснована у липні 1945 р. Першим її завідувачем (до 1952 р.) був заслужений лікар СРСР, у минулому нарком охорони здоров'я Киргизької РСР, доц. С.К. Лобинцев. У своїй діяльності він приділяв увагу організації навчального процесу у Чернівецькому медичному інституті та дослідженню історії розвитку медицини на Буковині.

Упродовж 1952–1955 рр. кафедрою завідував професор В. С. Нікітський, відомий теоретик охорони здоров'я, який більшість наукових праць присвятив історії охорони здоров'я України і Буковини.

Восени 1955 р. кафедру очолив заслужений лікар СРСР, доцент О. С. Рябищенко, який продовжив вивчення історії медицини і охорони здоров'я у західних регіонах України. Підготував двох кандидатів наук і у 1966 р. перейшов на посаду доцента кафедри. У 1966–1971 рр. завідувачем став доц. Ф.С. Рюхов. Наукові роботи співробітників кафедри цього періоду переважно присвячені питанням кадрового забезпечення охорони здоров'я, дослідженню історії медицини Буковини.

Упродовж двох періодів – 1972–1982 та 1985–1988 років – кафедру очолював проф. Ц.В. Ясинський. У 1955 р. закінчив з відзнакою Вінницький медичний інститут та аспірантуру при кафедрі соціальної гігієни та організації охорони здоров'я цього ж інституту (1963). Ц.В. Ясинський працював на посадах головного лікаря у

Теофіпольському, Меджибізькому та Хмельницькому районах на Поділлі. З 1963 року працював асистентом кафедри соціальної гігієни та організації охорони здоров'я Вінницького медичного інституту. З 1968 року – старший викладач кафедри соціальної гігієни та організації охорони здоров'я Чернівецького медичного інституту. У 1966 році захистив кандидатську дисертацію "Матеріали соціально-гігієнічного обстеження гіпертонічної хвороби", у 1989-му – докторську на тему: "Судинні ураження головного мозку як соціально-гігієнічна проблема". У 1972 році йому присвоєно вчене звання доцента, в 1992-му – вчене звання професора. Науковець займався вивченням епідеміології неінфекційних захворювань, виявленням чинників ризику та розробкою на їх підставі систем прогнозування. Цей науковий напрям був визнаний як перспективний у профілактиці хронічних захворювань. Його винахід відзначено Почесним дипломом Міжнародної виставки "Кардіологія-82". Він є автором близько 500 наукових праць, зокрема, 5 методичних посібників, 6 методичних рекомендацій. Підготував 1 доктора та 9 кандидатів наук.

Упродовж 1982–1993 та 1999–2001 років обов'язки завідувача кафедри (у 1988–1993 рр. – завідувача курсів) виконував проф. В. Л. Таралло. Вищу освіту здобув у 1969 році у Красноярському медичному інституті (Росія). Захистив кандидатську дисертацію на тему "Кібернетична діагностика хронічних субфебрилітетів" у 1973 році. У 1982 року очолив кафедру соціальної гігієни та організації охорони здоров'я Чернівецького медичного інституту. Автор 4-х монографій, 10 навчальних посібників, 6 винаходів, 3-х законів: закону виживання популяції, закону виживання реальних поколінь та закону збереження здоров'я, що зареєстровані у Міжнародній Реєстраційній Палаті Інформаційно-Інтелектуальної Новизни РЕС ООН, 18 брошур, 212 наукових та навчально-методичних статей. До наукових здобутків належать розробка теорії здоров'я, визначення прямих інтегральних показників, їх нормативів та еталонів, антроїндикативних параметрів сприятливості територій для проживання людей, методів комплексного аналізу захворюваності та смертності від хронічних хвороб за всіма класами МКХ, визначення граничного віку існування населення та розробка прогнозних таблиць здоров'я населення для країн світу.

З 2001 по 2014 рік кафедру очолював доцент В. Е. Кардаш, який у 1990 р. захистив кандидатську дисертацію на тему "Особливості профілактики гіпертонічної хвороби і її ускладнень серед сільського населення". Лікар-організатор вищої категорії. Він займався розробкою моделі підтримки здорового способу життя пацієнтів, які мали проблеми із системою кровообігу, брав участь у розробці прогнозів здоров'я населення України⁴.

Вагомий внесок у підготовку студентів на кафедрі внесли співробітники, які у різний час працювали на кафедрі: доценти Б. Я. Дробніс, О. О. Воробйов, асистенти Л. Р. Єгорушкіна, Т. Ю. Косяченко, А. М. Здоровицький, В. І. Зімагоров, В. А. Михайлик, П. О. Романько, О. С. Білик, С. І. Понцак,

³ Petrova Z. P. "K istorii voznikoveniya kafedr sotsialnoy gigiyeni na Ukraine" [On the history of the emergence of departments of social hygiene in Ukraine], *Sovetskoe zdavoohranenie* [The sovjet healthcare], 1974, № 4, P. 53–56 [in Ukrainian].

⁴ Boichuk T. M., Myslytskyi V. F., Bachynskyi V. T., Bilookyi V. V., Ivashchuk O. I., Kulyk O. F., Tkachuk S. S., Liutyk M. D. *Vypusknikiv slavetnykh imena. Knyha pro vydatnykh vypusknikiv Bukovynskoho derzhavnoho medychnoho universytetu* [A book about prominent graduates of Bukovina State Medical University], Chernivtsi, Misto, 2014, P. 240 [in Ukrainian].

Ю. М. Краснобаєв, А. П. Зубович, ст. лаб. О. В. Петюх, Н. І. Бицко.

У 2014–2016 рр. обов'язки завідувача кафедри соціальної медицини та організації охорони здоров'я виконував проф. В. І. Чебан. Після закінчення Чернівецького державного медичного інституту за спеціальністю “Лікувальна справа” він був направлений на роботу в Лікарсько-санітарну службу Міністерства шляхів сполучення СРСР. Працював цеховим терапевтом у Карелії, дільничним лікарем, завідувачем поліклініки, ординатором клініки професійних захворювань науково-дослідної лабораторії (м. Кіровськ Мурманської області), головним лікарем санаторію “Імандра” Кольського філіалу АН СРСР.

Науково-педагогічний шлях розпочав після навчання в клінічній ординатурі Чернівецького державного медичного інституту (1983-1985 рр.). Займав посади асистента, доцента кафедри соціальної медицини та організації охорони здоров'я та водночас завідував лабораторією НДІ медико-екологічних проблем. Кандидатську дисертацію виконав по темі “Особливості захворюваності рослинників та технології її профілактики” (1991 р.). У 2004 році В. І. Чебан захистив докторську дисертацію на тему: “Репродуктивне здоров'я населення та медико-соціальна профілактика порушень його формування”. У 2005 р. обраний за конкурсом на посаду професора кафедри соціальної медицини та ООЗ БДМУ (2005 р.). Працював на посаді директора Українського центру наукової медичної інформації та патентно-ліцензійної роботи МОЗ України (2007–2011 рр.). Спільним наказом МОЗ та НАМІ України був призначений головою Проблемної комісії з дисципліни “Соціальна медицина” (2008-2010 рр.). Упродовж 2011–2013 рр. очолював кафедру суспільних наук та українознавства БДМУ. З вересня 2013 року працює професором кафедри соціальної медицини та ООЗ БДМУ.

Василь Іванович є автором 160 наукових праць, з-поміж яких 2 монографії, 4 навчальних посібники (затверджені ЦМК МОЗ), 9 нововведень, 6 методичних рекомендацій, 5 інформаційних листів. За вагомі здобутки у науково-педагогічній діяльності нагороджений Подякою БДМУ (2004 р.), двома Почесними грамотами Міністра охорони здоров'я України (2010, 2011 рр.).

З 2016 року та до тепер кафедрою завідує доктор медичних наук, доцент М. І. Грицюк. Мар'яна Іванівна захистила кандидатську дисертацію на тему “Вплив мелатоніну на інорегульовальну функцію нирок в умовах стресу та дії солей алюмінію та свинцю” (2003 р.). У 2018 році успішно захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук на тему: “Патофізіологічні механізми порушень парціальних функцій нирок в динаміці експериментального цукрового діабету”. д. мед. н, доц. М. І. Грицюк у 2019 р. призначена на посаду проректора з міжнародних зв'язків на громадських засадах, є членом Вченої ради та центральної методичної комісії БДМУ. Науковець опублікувала 36 наукових праць, 18 з яких надруковані у фахових вітчизняних та закордонних періодичних виданнях, 2 навчально-методичних посібників, 4 патентів та 4 рацпропозицій.

На посаді професора кафедри соціальної медицини та ОЗО працює доктор історичних наук М.В. Мандрик-Мельничук, яка викладає історію медицини для українських та іноземних студентів. У 2005 р. захистила кан-

дидатську дисертацію на тему “Становлення ідеології інтегрального націоналізму в інтелектуальній спадщині української еміграції 1920-1930 рр.”, а в 2011 р. закінчила докторантуру КНУ ім. Т. Шевченка та захистила дисертацію “Північна Буковина, Бессарабія і Закарпаття в контексті українського геополітичного чинника (кінець 1920-х – середина 1940-х рр.)”. Науковець займається дослідженнями маловідомих постатей винахідників та вчених в історії медицини в світі і в Україні. До кола наукових зацікавлень входять проблеми історії Буковини, українсько-румунських відносин, етнополітика та інтелектуальна спадщина української еміграції. М. В. Мандрик-Мельничук є автором 4 монографій, співавтором 1 підручника, 8 навчально-методичних посібників, словника-довідника з історії медицини, понад 150 публікацій у фахових та міжнародних наукових виданнях, понад 30 нарисів, інтерв'ю на сторінках інтернет-видань та періодичних видань. Стажувалася в Університеті імені Й. Шафарика (Словаччина).

Також на кафедрі працюють кандидати наук, доценти, які активно займаються науковою та викладацькою діяльністю. Зокрема, доц. І. В. Навчук (тема дисертації “Розробка та обґрунтування моделей первинної та вторинної профілактики артеріальної гіпертензії у сільського населення”), підготував до друку понад 30 наукових та науково-методичних робіт, доповідей на медичних форумах. доц. А. С. Бідучак (тема дисертації “Медико-соціальне обґрунтування оптимізованої моделі профілактики хвороб системи кровообігу в практиці сімейної медицини”), опублікувала дві монографії, (1 – у співавторстві), 1 навчальний та 5 навчально-методичних посібників, понад 50 статей і тез. Стажувалася в академічних установах Польщі та Італії. Активно займається організаційною та навчально-методичною діяльністю на кафедрі доц. Ж.А. Чорненька (тема дисертації «Клініко-патологічні особливості формування і протікання демодекоза»). Науковець підготувала до друку 7 навчально-методичних посібників, статті у журналах, що входять до наукометричної бази Scopus, 28 статей у закордонних та вітчизняних фахових виданнях. Жанетта Анатолівна стажувалася в Литві, Естонії, Польщі та Італії. доц. Е. Ц. Ясинська (тема дисертації “Епідеміологія, профілактика та прогнозування ішемічної хвороби серця серед мешканців малих міст”). Асистент Л. Й. Власик працює над дисертацією на тему “Медико-соціальне удосконалення багатofакторної профілактики основних неінфекційних захворювань на рівні первинної медико-санітарної допомоги”. Також на кафедрі викладають асистенти без наукового ступеня – М. З. Вацик, Н. Я. Литвинюк та начальник науково-лікувального відділу з сектором інноваційного розвитку університету Т. І. Доманчук. Сумісником кафедри соціальної медицини та ОЗО є доктор економічних наук, професор П. І. Шилепницький – автор 28 друкованих праць, який викладає дисципліни “економіка охорони здоров'я” та “маркетинг медичних послуг”.

Зараз на кафедрі працюють: професори – В. Л. Таралло, В. І. Чебан, М. В. Мандрик-Мельничук, доценти – І. В. Навчук, М. І. Грицюк, Е. Ц. Ясинська, Ж.А. Ревенко, А.С. Бідучак, асистенти Л.Й. Власик, М.З. Вацик, Н.Я. Литвинюк, ст. лаборанти: Н. В. Козак, О. М. Іванова. Викладаються навчальні дисципліни на всіх факультетах університету, зокрема йдеться про соціальну медицину, історію медицини, організацію та економіку охорони здоров'я, організацію охорони здо-

ров'я, менеджмент та маркетинг, економіку охорони здоров'я.

Навчально-методична робота включає в себе підготовку навчальних робочих програм, методичних рекомендацій для викладачів та методичних вказівок для студентів. Крім того, на кафедрі проводиться цикл удосконалення підготовки організаторів охорони здоров'я.

У 2019 р. науковцями кафедри завершено роботу над виконанням теми НДР "Вивчення процесів соціально-значущої патології та обґрунтування технології її профілактики" (керівник – проф. В. І. Чебан).

Висновки. Таким чином, за всю історію свого становлення та еволюції, постійного оновлення кадрового складу кафедри соціальної медицини та організації охорони здоров'я Буковинського державного медичного університету сформувалась якісна база підготовки науковців і лікарів з питань соціальної медицини та організації охорони здоров'я, які працюють у різних регіонах України та за її межами. Колектив кафедри спрямовує свої зусилля на подальше покращення науково-дослідної, навчально-методичної та виховної роботи серед студентської молоді, удосконалює післядипломну підготовку лікарів практичної охорони здоров'я та науковців.

Grytsiuk Mariana, Mandryk Melnychuk Mariia, Cheban Vasyly, Tarallo Volodymyr, Navchuk Igor. History of the Department of Social medicine and public health of the Bucovinian State Medical University. Objective. The article highlights the stages of development and characteristics of the activities of the department of social medicine and healthcare of the Bucovinian state medical university, controversial issues regarding the final determination of time of department's foundation are eliminated. **Material and methods.** The basic problems and tasks of social medicine and of health care organization from the very beginning of medical school have been discovered. It includes the material about the beginning of the discipline's teaching. The activities of the department's heads as well as their contribution to the educational and research work on social hygiene are traced sequence on changing name of the department at the time of its existence is shown. In addition, we showed the gradual formation of scientists and physicians qualitative base for social medicine and health care organizations that work in many regions of Ukraine and abroad. Educational courses, activities of the department, which are educational methodical and scientific work training of scientific and teaching personnel, advanced training of scientific, consulting on medical-social and statistical issues are mentioned in article. **Results.** The Department of social medicine and health care organization of Bucovinian state medical University has passed a difficult historical way of development. Today the activities of the Department are educational, methodical and scientific work, professional development managers of health care. The Department continues the best traditions of the past and at a high level prepares medical personnel that successfully embody in practice the acquired knowledge on social medicine and health care organization. **Conclusions.** Over the years, the Department of social medicine and health care organization has made a significant contribution to the Treasury of Ukrainian medical science, therefore, becomes a necessity to highlight the historical stages of development and characteristic features of its operations for all years of existence.

Key words: medical institute, department, head, social hygiene, medicine.

Мар'яна Грицюк – доктор медичних наук, доцент кафедри соціальної медицини та організації охорони здоров'я ВДНЗ України "Буковинський державний медичний університет". Автор понад 90 праць наукового та навчально-методичного характеру, з яких 2 монографії, 9 навчально-методичних посібників. Наукові інтереси: профілактика захворювань, проблеми цукрового діабету, історія медицини.

Mariana Grytsiuk – Doctor of Medical Sciences, Assistant Professor of the Department of Social Medicine and Public Health of the Higher State Educational Establishment of Ukraine "Bukovinian State Medical University". Is the author of more than 90 works of scientific and educational-methodical nature, including 2 monographs, 9 scientific-methodical manuals. Scientific interests: disease prevention, diabetes problem, history of medicine.

Марія Мендрик-Мельничук – доктор історичних наук професор кафедри соціальної медицини та організації охорони здоров'я ВДНЗ України "Буковинський державний медичний університет". Автор понад 150 праць наукового та навчально-методичного характеру, у тому числі 4 монографії, 1 посібник, 8 навчально-методичних посібників. Наукові інтереси: історія медицини, методика викладання історії медицини, всесвітня історія.

Maria Mandryk-Melnichuk – Doctor of Historical Sciences, Professor of the Department of Social Medicine and Public Health of the Higher State Educational Establishment of Ukraine "Bukovinian State Medical University". Is the author of more than 150 works of scientific and educational-methodical nature, including 4 monograph, 1 textbook, 8 scientific-methodical manuals. Research interests: history of medicine, methods of medical history, universe of history.

Василь Чебан – доктор медичних наук, професор кафедри соціальної медицини та організації охорони здоров'я Вищого державного навчального закладу України "Буковинський державний медичний університет". Автор понад 180 наукових праць, з них 3 монографії і 4 посібники. Коло наукових інтересів: репродуктивне здоров'я, соціальні проблеми медицини.

Vasyl Cheban – Doctor of Medical Science, professor of the Department of Social Medicine and Public Health of the Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University». An author of over 180 scientific articles, among them are 3 monographs and 4 manuals. Research interests: reproductive health and social problems of medicine.

Таралло Володимир – доктор медичних наук, професор кафедри соціальної медицини та організації охорони здоров'я Вищого державного навчального закладу України "Буковинський державний медичний університет". Коло наукових інтересів: організація та управління охороною здоров'я.

Tarallo Volodymyr – Doctor of Medical Sciences, Full Professor of the Department of Social Medicine and Public Health of the Higher State Educational Establishment of Ukraine "Bukovinian State Medical University". Research interests: organization and health management.

Навчук Ігор – кандидат медичних наук, доцент кафедри соціальної медицини та організації охорони здоров'я ВДНЗ України "Буковинський державний медичний університет". Автор понад 85 праць наукового та навчально-методичного характеру, з яких 1 монографія. Наукові інтереси: профілактична медицина, історія медицини, соціальна медицина, громадське здоров'я.

Navchuk Igor – Candidate of Medical Sciences, Assistant Professor of the Department of Social Medicine and Public Health of the Higher State Educational Establishment of Ukraine "Bukovinian State Medical University". Is the author of more than 85 works of scientific and educational-methodical nature, including 1 monographs. Scientific interests: preventive medicine, history of medical, social medicine and public health.

Received: 22.10.2019

Advance Access Published: December, 2019

© M. Grytsiuk, M. Mandryk Melnychuk, V. Cheban, V. Tarallo, I. Navchuk, 2019